

Toelichting bij de werkversie syllabus geschiedenis nieuwe stijl ¹ ten bate van de pilotscholen

In het schooljaar 2007-2008 is een syllabuscommissie, ingesteld door de CEVO, aan het werk gegaan om te bepalen:

1. welke nadere uitwerking van of toelichting op de kenmerkende aspecten van de tien tijdvakken mogelijk is. Dit met behoud van de vrijheid van docenten om eigen concrete invullingen te kiezen.
2. hoe met een nadere toelichting op de examenstof diachronische ontwikkelingen en causale relaties meer accent kunnen krijgen.
3. welke nadere toelichting op de eindtermen in domein A mogelijk is.
4. hoe recht kan worden gedaan aan het niveauverschil tussen havo en vwo.

De syllabuscommissie bestaat uit twee docenten die meedoen met de pilot geschiedenis, een docent die is afgevaardigd door de VGN, een docent die ervaring heeft met syllabuswerk, een vakdidacticus eerstegraads gebied en vertegenwoordigers van SLO, Cito en CEVO. De syllabuscommissie maakt een syllabus voor de centrale examens geschiedenis **nieuwe stijl** vanaf 2009, dus voor die scholen die meedoen aan de pilot geschiedenis havo en vwo. Voorlopig zal sprake zijn van een 'werkversie' en zal een veldraadpleging rond deze werkversie worden gestart.

De toelichtingen in de syllabus zijn bedoeld om degenen die anderen of zichzelf op een centraal examen voorbereiden, in staat te stellen zich een goed beeld te vormen van wat in het centraal examen wel en niet gevraagd kan worden, maar de syllabus geeft geen volledige beschrijving van alles wat op een examen zou kunnen voorkomen. Een syllabus kan ook behulpzaam zijn voor nascholers en de producenten van leermiddelen.

Hieronder worden de keuzes die de syllabuscommissie heeft gemaakt punt voor punt toegelicht.

1. In hoeverre is een toelichting bij domein B (Oriëntatiekennis) mogelijk?

De syllabuscommissie is zich ervan bewust geweest, dat een toelichting bij domein B een heikele zaak zou kunnen worden. Al in het rapport van de Commissie Historische en Maatschappelijke Vorming (CHMV) wordt opgemerkt:

*"De commissie heeft geprobeerd bij ieder tijdvak kenmerkende gebeurtenissen, ontwikkelingen, verschijnselen en gedachtegangen dan wel handelingen van personen te kiezen teneinde de kennis daarvan landelijk voor te schrijven. [...]
Ieder keuze bleek echter in zekere of zelfs hoge mate willekeurig te zijn. Voor elke gekozen gebeurtenis, persoon, etc., zou met even veel recht een andere keuze verdedigd kunnen worden. Hierbij moet steeds bedacht worden dat het bij oriëntatiekennis niet gaat om de kennis van de gebeurtenissen, personen, etc. om zich zelfs wille, maar alleen om concrete voorbeelden aan de hand waarvan algemene kenmerkende aspecten van een bepaald tijdvak kunnen worden verduidelijkt. Het zou dus ook geen oplossing zijn geweest bij gebleken willekeur of onvolledigheid de lijst van gebeurtenissen, personen, etc. te gaan aanvullen. De hoeveelheid leerstof zou daardoor ontoelaatbaar uitdijen en het kader van oriëntatiekennis zou onhanteerbaar worden.*

¹ Met *geschiedenis nieuwe stijl* wordt bedoeld het centraal examen geschiedenis havo (en in 2010 vwo) volgens het examenprogramma dat sinds 2007 van kracht is, maar zonder de tijdelijke afwijking. Dit geldt nu alleen op acht pilotscholen. Voor het examenprogramma geschiedenis zie www.examenblad.nl.

Uiteindelijk kwam de commissie tot de slotsom dat het bij landelijk voor te schrijven oriëntatiekennis alleen behoort te gaan om de algemene karakteristieken van de tijdvakken” (rapport CHMV p. 21-23, gecursiveerde tekst uit het rapport zelf. Zie www.ivgd.nl).

Toch heeft de syllabuscommissie deze exercitie weer uitvoerig gedaan, maar moest zij (unaniem) tot dezelfde conclusie komen als de CHMV: het ligt niet in de aard van domein B met de didactische sturing die daar in is opgenomen om er een toelichting bij te maken die de leerstof uitbreidt of de vrijheid van docenten en kandidaten om eigen concrete invullingen te kiezen beperkt. In het examenprogramma wordt immers bepaald dat de kandidaat een *chronologisch referentiekader* moet kunnen hanteren, te leren aan de hand van zelf gekozen voorbeelden bij de 49 kenmerkende aspecten in een stelsel van tien tijdvakken. Wanneer de syllabuscommissie deze kenmerkende aspecten nader zou definiëren zou zij deze vrije keuze te niet doen en afwijken van het examenprogramma.

De algemene lijn die de commissie heeft gekozen is er een van verheldering en toelichting, beperking waar mogelijk, en het bevorderen van verbanden tussen kenmerkende aspecten zonder over de aard van die verbanden iets te zeggen. De syllabuscommissie doet met deze aanbevelingen geen uitspraak over de uiteindelijke haalbaarheid van centrale toetsing van “oriëntatiekennis”.

Nog voor de syllabuscommissie haar werk begon, zijn er door vier uitgeverijen geschiedenismethoden op de markt gebracht die de schijn van overladenheid in zich dragen. Het is dus van belang dat de docenten en kandidaten ervan op de hoogte zijn dat het centraal examen van een beperkte hoeveelheid leerstof uitgaat en niet van de leerstof in schoolboeken die zich uitstrekt van kaft tot kaft.

Inperking vindt plaats op verschillende manieren. Aan sommige kenmerkende aspecten is een beperking mee gegeven (bijvoorbeeld bij het kenmerkend aspect wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat is. Hier is bepaald dat het om Athene gaat). Ook is geprobeerd per tijdvak een korte toelichting te geven die inperkend bedoeld is. De syllabuscommissie gaat er bovendien vanuit dat domein B vooral in samenhang met domein A getoetst wordt. Hiervan worden voorbeelden in de syllabus opgenomen.

Bij een aantal kenmerkende aspecten is een korte verheldering toegevoegd. Zo is bij de tijd van monniken en ridders aan het kenmerkend aspect “de verspreiding van het christendom in geheel Europa” toegevoegd dat de organisatie van de kerk daarbij een belangrijke rol speelde. Deze toevoeging was nodig om een link te kunnen leggen met de naam van het tijdperk (monniken).

Soms is een opmerking toegevoegd aan een kenmerkend aspect om een langere lijn mogelijk te maken. Toch had de syllabuscommissie bij elk van de kenmerkende aspecten ook de zinsnede kunnen toevoegen: **pas op voor uitweidingen**.

2. Kan aan diachronische ontwikkelingen en causale relaties aandacht besteed worden?

De vraag of diachronische ontwikkelingen en causale relaties in domein B te vinden zijn, kan bevestigend beantwoord worden. Weliswaar is er bij de keuze van de kenmerkende aspecten niet van uitgegaan om diachronische ontwikkelingen door een systematische ordening van de kenmerkende aspecten per tijdvak zichtbaar te maken, maar geschoolde historici zoals docenten geschiedenis en examenmakers geschiedenis kunnen ontwikkelingslijnen binnen een tijdvak en tussen verschillende tijdvakken aangeven. Dergelijke lijnen kunnen eventueel ook uitgebouwd worden tot thema's in het kader van domein C.

De syllabuscommissie heeft er echter niet voor gekozen om bepaalde diachronische lijnen aan te wijzen en uit te werken. Ook hier geldt weer de argumentatie dat het de leerstof onaanvaardbaar zou uitbreiden en de vrijheid van de docenten zou beknotten.

Causale relaties worden in de kenmerkende aspecten soms al uitdrukkelijk gegeven. Zie bijlage 2. Ook domein A biedt voor vrijwel alle kenmerkende aspecten de mogelijkheid om causale verbanden te leggen (domein A6). In de voorbeeldopgaven in de syllabus en de pilotexamens van 2006 en 2007 (en binnenkort ook 2008) wordt getoond op welke manier dit nu al getoetst kan worden.

3. Is een nadere toelichting bij domein A wenselijk?

De syllabuscommissie gaat ervan uit dat domein A en domein B zo veel mogelijk in samenhang in het centraal examen getoetst worden. Aangezien de eindtermen van domein A in het examenprogramma geglobaliseerd zijn, is een nadere toelichting noodzakelijk gebleken en in de syllabus opgenomen. In de syllabus zijn voorbeeldopgaven opgenomen, gerelateerd aan eindtermen uit domein A.

4. Verschil havo – vwo

Het examenprogramma voorziet in domein A in een klein verschil en in domein B een vrijwel te verwaarlozen verschil tussen havo en vwo. Dit heeft de syllabuscommissie weinig middelen in handen gegeven om recht te doen aan het verschil tussen havo en vwo. Er is in elk geval niet gekozen voor de optie om enkele tijdvakken voor de havo uit te sluiten of een aantal kenmerkende aspecten voor de havo te schrappen. Alle voorbeeldopgaven zijn gemaakt met het oog op het pilotexamen geschiedenis voor havo. Oorspronkelijk was er alleen sprake van een pilot voor havo. In het schooljaar 2007-2008 is een pilot vwo gestart terwijl de pilot havo voortduurt. Het eerste centraal examen pilot vwo wordt dus afgenomen in 2010. Dit zal nieuwe informatie kunnen geven over het verschil tussen havo en vwo. Voortschrijdend inzicht zal blijken uit de voorbeeldopgaven in de syllabus. Dit onderdeel van de werkversie van de syllabus zal dus van jaar tot jaar bijgesteld worden. Op het centraal examen zal in elk geval het onderscheid gezocht worden in de complexiteit van de opgaven en in de moeilijkheidsgraad van de te gebruiken bronnen.

5. Behoeftte aan duidelijkheid bij docenten en leerlingen.

De kenmerkende aspecten zijn zo ongelijksoortig dat een consistente toelichting niet mogelijk is. Een groot aantal kenmerkende aspecten biedt door een "werkwoord" in de formulering mogelijkheden om zeer uitgebreid op de betekenis in te gaan. Naast zeer concrete en/of specifieke kenmerkende aspecten zijn er ook die zeer abstract en/of algemeen zijn. Het is zelfs mogelijk om van domein B meer dan 49 uitgebreide stofomschrijvingen te maken, omdat een aantal kenmerkende aspecten uit meerdere deelonderwerpen bestaan (zie bijlage 3). Toch zullen toetsmakers en docenten wel

een vermoeden moeten hebben van de residukennis die na de exercitie bedoeld in domein B in de hoofden van examenkandidaten is achtergebleven. Dit “Fingerspitzengefühl” zal gaandeweg (zoals gebleken is bij de pilotdocenten) bij de docenten ontstaan.

In de pilot bestond een vrij nauw contact tussen docenten en toetsconstructeurs. Dit betekende dat de docenten zich redelijk veilig voelden. Dit is niet het geval bij alle docenten die zonder de zorg van een pilotprojectleiding aan de gang zijn gegaan. Zij vertrouwen nog het meest op de producten van de educatieve uitgevers. Deze producten gaan echter veel verder dan oriëntatiekennis, waardoor de leerstof veel uitgebreider lijkt dan domein B van het examenprogramma suggereert. Er is bij de docenten nog geen ervaring met een integratieve eindtoets over de hele oriëntatiekennis (veel pta's voorzien nu nog in deelttoetsen). Het is daarom gewenst om de docenten die domein B toetsen in het SE tenminste evenveel ervaring op te laten doen als de docenten die in de pilot zijn begeleid.

6. Is een begrippenlijst wenselijk?

Op de website van het IVGD is een begrippenlijst gepubliceerd van 91 begrippen die letterlijk aan de kenmerkende aspecten zijn ontleend. De syllabuscommissie meent dat daarbij een aantal begrippen zijn vergeten. De namen van de tijdvakken geven bijvoorbeeld aanleiding om een aantal woorden of begrippen aan een dergelijke lijst toe te voegen. Ook de zeer summiere toelichting van de syllabuscommissie heeft nog 27 woorden / namen / begrippen extra opgeleverd. In totaal zou een lijst van ca. 135 begrippen mogelijk zijn. De syllabuscommissie heeft er voor gekozen geen begrippenlijst in de syllabus op te nemen, omdat daardoor te veel nadruk op de begrippen zou komen. Het gaat niet om ieder los begrip op zich maar om het geheel van elk kenmerkend aspect.

7. Kennis uit de onderbouw

In het schooljaar 2009-2010 zullen leerlingen in 4 havo en 4 vwo plaats nemen van wie we mogen aannemen dat zij bekend zijn met de tien tijdvakken en in meer of mindere mate van de daarbij horende kenmerkende aspecten. De kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs voorzien hier namelijk in (vooral nr. 37). Het is mogelijk dat dit leidt tot een aanpassing in de syllabus op termijn.

8. Correcties van domein B in het examenprogramma

In de tekst van domein B in het examenprogramma constateerde de syllabuscommissie een aantal zaken die onjuist, discutabel of inconsequent zijn. Ze heeft het echter niet tot haar taak gerekend om fouten in het examenprogramma via de syllabus te verbeteren. Een uitzondering is gemaakt voor A6: de toevoeging ‘en gevolgen’.

Bijlage 1.

Oorzaak-gevolg relaties zijn in de volgende kenmerkende aspecten te herkennen		
	Oorzaak	Gevolg
6	De groei van het Romeinse imperium	waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde
13	De opkomst van handel en ambacht die de basis legde	voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving
19	Het veranderende mens- en wereldbeeld van de renaissance en	het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling
21	De protestantse reformatie	die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had
22	Het conflict in de Nederlanden	dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat
25	Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme	en het begin van een wereldeconomie
29	De uitbouw de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën	- en de daarmee verbonden transatlantische slavenhandel, - en de opkomst van het abolitionisme
30	De democratische revoluties in westerse landen	met als gevolg discussies over grondwetten, grondrechten en staatsburgerschap
31	De industriële revolutie	die in de westerse wereld de basis legde voor een industriële samenleving
33	De moderne vorm van imperialisme	die verband hield met de industrialisatie (gevolg-oorzaak)
41	Racisme en discriminatie	die leidden tot genocide, in het bijzonder op joden
44	West-Europees imperialisme	vormen van verzet tegen
45	De verdeling van de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop	en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog
46	De dekolonisatie	die een eind maakte aan de westerse hegemonie
48	De toenemende westerse welvaart	die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen.

Bijlage 2.

Hieronder een aantal kenmerkende aspecten waarbij ontwikkelingen of processen worden aangegeven, waarvan de diepte en breedte enorm kan worden opgerekt, hetgeen niet past bij oriëntatiekennis.

“werkwoord”	toevoeging	nr
Het ontstaan van	landbouw en landbouwsamenlevingen	2
	de eerste stedelijke gemeenschappen	3
	de islam (1 ^e deel ka)	10
	feodale verhoudingen	12
De opkomst van	handel en ambacht die de basis legde voor het herleven van een agrarisch-urbane samenleving	13
	de stedelijke burgerij en de toenemende zelfstandigheid van steden	14
	emancipatiebewegingen	34
	politiek-maatschappelijke stromingen: liberalisme, nationalisme, socialisme, confessionalisme en feminisme	36
Het begin van	staatsvorming en centralisatie	17
	de Europese expansie	18
De ontwikkeling van	wetenschappelijk denken en het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat	4
	het jodendom en het christendom als de eerste monotheïstische godsdiensten	8
	multiculturele en pluriforme samenlevingen	49
De groei van	het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde	6
De verspreiding van	het christendom in geheel Europa	9
	de islam (tweede deel ka).	10
De confrontatie tussen	de Grieks-Romeinse cultuur en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa	7
Het conflict in	de christelijke wereld over de vraag of de wereldlijke dan wel geestelijke macht het primaat behoorde te hebben.	15
	in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat	22
De expansie van	de christelijke wereld naar buiten toe, onder andere in de vorm van de kruistochten	16
Voortbestaan van	het ancien régime met pogingen om het vorstelijk bestuur op eigentijdse verlichte wijze vorm te geven (verlicht absolutisme)	28
Uitbouw van	de Europese overheersing, met name in de vorm van plantagekoloniën en de daarmee verbonden transatlantische slavenhandel, en <u>de opkomst</u> van het abolitionisme	29
De vervanging van	de agrarisch-urbane cultuur door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, georganiseerd via hofstelsel en horigheid	11
De hernieuwde oriëntatie op	het erfgoed van de Klassieke Oudheid	20
Het streven van	van vorsten naar absolute macht	23
Het veranderende	mens- en wereldbeeld van de Renaissance en <u>het begin van</u> een nieuwe wetenschappelijke belangstelling	19

Voortschrijdende	democratisering met deelname van steeds meer mannen en vrouwen aan het politiek proces	35
Het in praktijk brengen van	de totalitaire ideologieën communisme en fascisme / nationaalsocialisme	38
Het voeren van	twee wereldoorlogen	40
De verdeling van	de wereld in twee ideologische blokken in de greep van een wapenwedloop en de daaruit voortvloeiende dreiging van een atoomoorlog	45
de dekolonisatie	die een eind maakte aan de westerse hegemonie	46
De eenwording van	van Europa	47
De toenemende aanleiding geven	westerse welvaart die vanaf de jaren zestig van de twintigste eeuw aanleiding gaf tot ingrijpende sociaal-culturele veranderingsprocessen.	48

Bijlage 3

Kenmerkende aspecten met een meervoudige inhoud (naast de kenmerkende aspecten genoemd in bijlage 1):	
4	<ul style="list-style-type: none"> ○ De ontwikkeling van wetenschappelijk denken en ○ het denken over burgerschap en politiek in de Griekse stadstaat
7	<ul style="list-style-type: none"> ○ De confrontatie tussen ○ de Grieks-Romeinse cultuur ○ en de Germaanse cultuur van Noordwest-Europa
8	<ul style="list-style-type: none"> ○ De ontwikkeling van het jodendom ○ en het christendom ○ als de eerste monotheïstische godsdiensten
10	<ul style="list-style-type: none"> ○ Het ontstaan ○ en de verspreiding van de islam
11	<ul style="list-style-type: none"> ○ De vervanging van de agrarisch-urbane cultuur ○ door een zelfvoorzienende agrarische cultuur, ○ georganiseerd via hofstelsel en horigheid
14	<ul style="list-style-type: none"> ○ De opkomst van de stedelijke burgerij en ○ de toenemende zelfstandigheid van steden
16	<ul style="list-style-type: none"> ○ De expansie van de christelijke wereld naar buiten toe ○ o.a. in de vorm van de kruistochten
36	De opkomst van politiek-maatschappelijke stromingen: <ul style="list-style-type: none"> ○ liberalisme ○ nationalisme ○ socialisme ○ confessionalisme ○ feminisme
37	<ul style="list-style-type: none"> ○ De rol van de moderne propaganda- en communicatiemiddelen ○ en vormen van massaorganisatie
38	Het in praktijk brengen van de totalitaire ideologieën <ul style="list-style-type: none"> ○ communisme ○ en fascisme/nationaalsocialisme